

Máliková, Michaela

Leoš Janáček

In: Fasora, Lukáš; Čermin, Jan; Čerminová, Jana; Hanuš, Jiří; Máliková, Michaela. *Sto tváří, sto příběhů : vybrané osobnosti v dějinách Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*. Vydání první Masarykova univerzita, 2020, pp. 72-76

ISBN 978-80-210-9382-9; ISBN 978-80-210-9605-9 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/143073>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Leoš Janáček

Národnost: česká

Datum narození: 3. července 1854

Místo narození: Hukvaldy

Datum úmrtí: 12. srpna 1928

Místo úmrtí: Ostrava

Sociální zařazení: Narodil se do početné rodiny učitele Jiřího Janáčka a Amálie, rozené Grulichové. Měl třináct sourozenců. Kolem roku 1846 se rodina přestěhovala z Příbora do Hukvald. V učitelské tradici pokračoval nejen Leoš, ale i jeho bratři Karel (1844–1919) a Josef (1858–1941). Roku 1881 se oženil se svou šestnáctiletou žákyní Zdenou Schulzovou. Po roce se jim narodila dcera Olga, roku 1888 syn Vladimír, který ve dvou letech zemřel na spálu. Dcera Olga pak v jednadvaceti letech podlehla tyfu. Tyto tragické události zanechaly výraznou stopu v Janáčkově tvorbě.

Akademické působení

Leoš Janáček strávil v rodných Hukvaldech pouze krátkou část svého dětství, v letech 1859–1865 zde navštěvoval obecnou školu. Rodina Janáčková se však potýkala s tíživou finanční situací. Poté, co se u chlapce projevil mimořádný hudební talent, byl poslán v létě 1865 do Brna. V jedenácti letech tedy nastoupil do školy při augustiniánském klášteře na Starém Brně, kde mu bylo veškeré studium hrazeno z tzv. fundací. Získal zde velké hudební zkušenosti: do tajů hudební teorie jej zasvěcoval Pavel Křížkovský, naučil se hrát na varhany, klavír i housle, ve sboru působil jako sopranista, později altista a rovněž vypomáhal při operních inscenacích městského divadla. Chlapci ze starobrněnské fundace (tzv. modráčci) často vystupovali při mších v bazilice Nanebevzetí Panny Marie a účastnili se také různých hudebních produkcí, které se v klášteře konaly.

V letech 1866–1869 navštěvoval Leoš Janáček reálku na Starém Brně, maturitu pak složil roku 1872 na učitelském ústavu. Již během studia začal Janáček vypomáhat na kůru starobrněnského kostela a po odchodu Pavla Křížkovského se stal zástupcem ředitele (1872–1888). Během této doby studoval český jazyk a literaturu na Moravské zemské akademii v Brně (1873–1874). Hudební znalosti si poté rozšířil na varhanické škole v Praze, a to pod vedením Františka Zdeňka Skuherského a Františka Blažka. Přestože bylo studium rozděleno do tří ročníků, Janáček absolvoval již po jednom roce (1874–1875). Rozhled chtěl mladý skladatel získat v zahraničí, a proto se vydal na konzervatoře do Lipska (1879) a Vídně (1880). Protože se však nemohl smířit s tamním systémem výuky a výchovy, po pár měsících z ciziny odešel.

Podle otcova přání pokračoval Leoš Janáček v pedagogické tradici rodu. Po maturitě působil jako pomocný neplacený praktikant na slovanském učitelském ústavu v Brně. Roku 1874 vykonal zkoušku z učitelské způsobilosti, a stal se tak aprobovaným pedagogem obecných a měšťanských škol. O rok později složil v Praze státní zkoušku ze zpěvu, klavíru a varhan, roku 1878 pak ze hry na housle. Teprve poté byl jmenován skutečným

učitelem hudby. Od roku 1876 působil na učitelském ústavu v Brně, rok vyučoval na slovanském ústavu učitelk (1877–1878), v letech 1886–1902 byl zaměstnán na starobrněnském gymnáziu.

Leoš Janáček svým působením značně ovlivnil hudební život v Brně. Roku 1881 stál u zrodu brněnské varhanické školy, kterou založila Jednota na zvelebení církevní hudby na Moravě. Jako ředitel ústavu (1881–1919) vychoval dvě generace hudebníků. Po vzniku Československa se stal profesorem kompozice na brněnské pobočce mistrovské školy konzervatoře v Praze (1919–1925) a v letech 1919–1920 stanul ve funkci ředitele nově vzniklé brněnské konzervatoře.

Největšího ocenění se Janáčkovi dostalo 28. ledna 1925, kdy byl slavnostně promován čestným doktorem filozofie na Masarykově univerzitě. Čestný titul mu byl udělen za velké zásluhy o národní vzdělanost, a přestože tak nečinil přímo na půdě akademické, naplnil cíle, o které vysoké školství usiluje. Stal se tedy v historii brněnské univerzity prvním čestným doktorem.

Leoš Janáček zemřel nečekaně 12. srpna 1928 na zápal plic, když se předtím za svého prázdninového pobytu v rodných Hukvaldech nachladil.

Vřelý vztah k Masarykově univerzitě projevili Leoš Janáček nejen ve svých skladbách, ale také v poslední vůli. Po Janáčkově smrti se stala Filozofická fakulta MU držitelkou autorských práv jeho hudebních i literárních děl a jejím úkolem bylo chránit Janáčkův umělecký odkaz. Po složitém dědickém řízení se roku 1933 fakulta přihlásila k Ochrannému svazu autorskému jako jediný dědic Janáčkových autorských práv. Z výtěžku literárních a hudebních děl odkázaných filozofické fakultě byl založen Fond Leoše a Zdenky Janáčkových. Kromě toho zanechal skladatel fakultě sto tisíc korun, které byly použity ke zřízení Fondu Leoše Janáčka. Přestože autorovo přání, aby vznikl obor pro výzkum živé mluvy, nebylo doslovně naplněno, prostředky tohoto fondu se využívaly na podporu a vydávání prací o živé řeči. Roku 1934 pak Zdenka Janáčková darovala fakultě veškerou tištěnou a písemnou pozůstalost po manželovi. Památky byly pod názvem Janáčkův archiv umístěny v hudebněvědeckém semináři filozofické fakulty.

V září 1938 – po vyhlášení všeobecné mobilizace – byly materiály Janáčkovy archivu přesunuty z Masarykovy univerzity do zemského muzea. Po uzavření vysokých škol pak přešla správa všech fondů a nadací v Brně pod Zemský úřad. Přestože byly po válce navraceny pravomoci do rukou původních majitelů, dar Zdenky Janáčkové, obsahující rukopisy, hudebniny, knihy, korespondenci, zápisky a jiné dokumenty, zůstal v Moravském zemském muzeu. Obnovena byla pouze Janáčková knihovna soudobé hudby. Po únoru 1948 došlo postupně k omezování činnosti Janáčkových fondů. V 50. letech pak byly oba fondy zrušeny. Jejich právním nástupcem se stal Český hudební fond, který vedle majetku převzal také autorská práva Janáčkových děl. Přestože po sametové revoluci byl Fond Leoše Janáčka obnoven (roku 1998 přejmenován na Nadaci Leoše Janáčka), filozofická fakulta již nebyla k jeho správě přizvána.

Výběr z díla

Dílo Leoše Janáčka bylo inspirováno především moravskou lidovou písní. Ve své hudbě originálně využil tzv. nápěvky mluvy. Do not se pokoušel zapsat intonaci a rytmiku mluveného jazyka. Další podněty získával také v přírodě, hudbou se pak snažil vyjádřit například šum lesa, zvuky ptactva či mořský příboj. Leoš Janáček však nebyl pouze skladatelem, ale sepsal také mnohá teoretická díla. Hudební teorii se věnoval ve spisech *O skladbě*

souzvukův a jejich spojův (1897) a *Úplná nauka o harmonii* (1911–1912). Jeho velkou zálibou byly moravské lidové písně a tance, které celý život sbíral a zapisoval. Díky tomuto úsilí vydal ve spolupráci s dalšími autory několik edic sebraných písní: *Kytice z národních písní moravských* (společně s F. Bartošem, 1892), *Národní písně moravské* (společně s F. Bartošem, 1901), *Moravské písně milostné* (společně s P. Vášou, 1930). Napsal také řadu prací o teoretickém studiu lidové hudebnosti. Texty z této oblasti byly hromadně vydány v antologii *O lidové písni a lidové hudbě* (1955). Jako jeden z mála autorů se věnoval lidové instrumentální hudbě a lidovému tanci, a to nejen z muzikální, ale i z pohybové stránky (společně s L. Bakešovou, X. Běhálkovou a M. Zemanem sestavil tři sešity *Národních tanců na Moravě, 1891–1893*). O lidové hudbě a písni sepsal i řadu dalších odborných článků a studií, které byly roku 1955 přetištěny v publikaci *Leoš Janáček: O lidové písni a lidové hudbě. Dokumenty a studie*.

Jako skladatel na sebe Janáček poprvé více upozornil v 50. letech 19. století, kdy složil operu *Její pastorkyňa*. V jeho raných skladbách dominují především romantické motivy, což se projevilo například v cyklu osmi orchestrálních skladeb inspirovaných rodným krajem (*Lašské tance, 1889–1890*). Jako druhou etapu Janáčkovra tvůrčího života lze označit období po roce 1918, kdy začal umělec využívat také avantgardní postupy.

Leoš Janáček složil celkem devět oper (např. *Šárka, Její pastorkyňa, Osud, Káta Kabanová, Příhody lišky Bystroušky, Věc Makropulos*), několik orchestrálních skladeb (např. *Lašské tance, Taras Bulba*), řadu kantát, komorních děl, klavírních skladeb (*Po zarostlém chodníčku*), komponoval pro pěvecké sbory a je autorem baletu s názvem *Rákoczi Rákoczy*.

Ocenění vědeckou komunitou

Leoš Janáček byl nejen skladatelem, ale také dirigentem, sbormistrem, kritikem a organizátorem hudebního života v Brně. V letech 1873–1876 působil jako sbormistr Řemeslnické besedy Svatopluk, odkud však odešel do Filharmonického spolku Beseda brněnská, kde se stal dirigentem. Od roku 1919 byl předsedou brněnské pobočky Státního ústavu pro lidovou píseň a Klubu moravských skladatelů. Získal členství v České akademii věd a umění (1912), Pruské akademii umění (1927) a stal se dopisujícím členem The School of Slavonic Studies v Londýně.

Roku 1895 připravoval vystoupení moravských souborů pro Národopisnou výstavu v Praze. O deset let později vytvořil a vedl Pracovní výbor pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku. V rámci akce *Das Volkslied in Österreich* měl výbor řídit sbírání a vydání lidových písní i tanců z Moravy a Slezska. Výsledku se Janáček nedočkal, sbírka *Moravské písně milostné* vyšla až roku 1930.

Leoš Janáček zveřejňoval své články a kritiky na stránkách různých periodik. Spolupracoval s *Lidovými novinami*, přispíval do literárně kritického časopisu *Hlídky* a v letech 1884–1888 redigoval časopis *Hudební listy*. Účastnil se řady zahraničních festivalů a konferencí. Roku 1925 se podílel na Mezinárodním festivalu soudobé hudby v Praze a Benátkách, o dva roky později odjel na výstavu a festival do Frankfurtu nad Mohanem.

Leoš Janáček se nikdy netajil svým rusofilstvím. Jeho děti dostaly typická ruská jména, sám skladatel výborně ovládal ruský jazyk, se zájmem studoval ruské lidové písně, byl členem a dvakrát i předsedou Ruského kroužku v Brně. Dne 11. dubna 1927 získal Leoš Janáček belgický Řád Leopolda II.

Evaluace

Leoš Janáček byl nejen světově uznávaným skladatelem klasické hudby, ale i pedagogem, dirigentem a sbormistrem. Jeho teoretické dílo se stalo inspirací ve výzkumu hudebního folkloru. Je považován za zakladatele nové moderní opery na Moravě a ceněn je pak především jeho originální a osobitý způsob komponování, v němž užíval netradiční melodiku vycházející z lidové moravské hudby. Život a dílo Leoše Janáčka byly velmi úzce spjaty s Brnem. Od mládí zde pobýval, do moravské metropole se neustále vracel a svou hojnou činností se zasloužil o nebývalý rozvoj brněnského kulturního života. Z jeho iniciativy byla založena brněnská konzervatoř. Roku 1925 se pak stal prvním nositelem čestného doktorátu Masarykovy univerzity. Ke studiu díla Leoše Janáčka se také po několik generací hlásí Ústav hudební vědy FF MU, který rovněž spolupracuje s Mezinárodní společností Leoše Janáčka. Zájem o moravského skladatele se tedy stal tradiční součástí identity oboru a celé filozofické fakulty. Od roku 2011 se každoročně na jeho počest koná hudební festival Janáček Brno.

Ohlasy

Šel jsem na první hodinu zpěvu, jemuž nás učil Leoš Janáček, velmi zvědav. U klavíru seděl ještě mladý muž s bohatými kadeřemi, s kulatou tváří a malým hezkým knírkem, nevšímaje si nás, preludoval. A tak se probíral klávesami před každou hodinou. Temperamentní opravdu byl! Napsat někdo špatnou notu, nebyl si jist, nepřijde-li jeho hlava do styku s tabulí. Zpívali jsme u něho nejčastěji lidové písně! Nejmenší disharmonii postihl a hned měl vypátraného viníka. Až později jsem pochopil, jak úžasnou tvůrčí sílu měl tento náš učitel, který se pomalu do šedesátky musil denně řadu hodin mořit s primány a kandidáty bez hudebního sluchu a nadání, a přece jako umělec zvítězil! \ [Miloslav Hýsek](#)

A vidím dnes starého pána, jak kráčí brněnskými ulicemi svou kývavou chůzí (jako kachna) s těžkým „platfusem“, mohutnou hlavou a hustými bílými vlasy a říká mi: „*Na Brno zvyknete, to je jako mělnické Karlovi IV. zprvu trpké a pak na něj nikdy nepomenete. Já už bych nikde nemohl žít mimo Brno.*“ \ [Ota Zitek](#)

Ve fundaci starobrněnského kláštera nosil Janáček dlouhé, až k ramenům sahající kadeře, na hlavě míval sokolku, nosil vysoké boty, faldovačky. Tak kráčel den co den do ústavu, máje pod levou paží notnou porci knih... \ [fundatista ze Starého Brna](#)

Slavnostní promoce mistra Janáčka konala se v universitní aule zelení vyzdobené za přítomnosti celého akademického senátu, jenž zaujal místo na svých sedadlech na podiu s rektorem v čele. Slavnost byla zahájena fanfárami, které zatroubili posluchači státní konzervatoře, načež zapělo Brněnské pěvecké sdružení Foerster slavnostní sbor za řízení sbormistra Karla Vacha. První slovo měl děkan filozofické fakulty prof. dr. Arne Novák. \ [Archiv MU](#)

Prameny a literatura

Archiv Masarykovy univerzity, fond H III, kart. 69.

Archiv Masarykovy univerzity, fond H III, kart. 207F.

BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard (eds.). *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 284.

DRLÍKOVÁ, Eva. *Leoš Janáček. Život a dílo v datech a obrazech*. Praha: Opus musicum, 2004.

MACEK, Petr. Leoš Janáček a jeho odkaz Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. In *Fenomén Janáček včera a dnes. Sborník z mezinárodní hudebněvědné konference, Konzervatoř Brno, 2004*. Praha: Togga, 2006, s. 213–218.

NOVÁK, Přemysl. Poslední vůle Leoše Janáčka. *Časopis Matice moravské*, 1956, roč. 75, č. 3–4, s. 279–299.

NOVÁK, Přemysl. Odkaz Leoše Janáčka filozofické fakultě. *SPFFBU, F 1*, 1957, s. 77–101.

Slavnostní promoce Leoše Janáčka, čestného doktora filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 28. 1. 1925. Brno: Oldřich Pazdírek, 1925.

ŠTĚDRŮŇ, Bohumír. *Leoš Janáček. K jeho lidskému a uměleckému profilu*. Praha: Panton, 1976.

ŠTĚDRŮŇ, Bohumír (ed.). *Leoš Janáček. Vzpomínky, dokumenty, korespondence a studie*. Praha: Supraphon, 1986.

ŠTĚDRŮŇ, Bohumír – GREGOR, Vladimír. *Leoš Janáček. Největší hudební skladatel z Moravy*. Praha: Státní nakladatelství, 1948.

ŠTĚDRŮŇ, Miloš. Leoš Janáček – první čestný doktor MU. *Univerzitní noviny*, Brno, 1995, č. 9, s. 1–4.

TOMEŠ, Josef (ed.). *Český biografický slovník XX. století. I. díl, A–J*. Praha: Paseka, 1999, s. 573–574.

TRKANOVÁ, Marie. *U Janáčků. Podle vyprávění Marie Stejskalové*. Brno: Nakladatelství Šimon Ryšavý, 1998.

VAŠEK, Adolf E. *Po stopách Dra Leoše Janáčka. Kapitoly a dokumenty k jeho životu a dílu*. Brno: Brněnské knižní nakladatelství, 1930.